

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота
магістра

з теми: **«Формування адекватної самооцінки у дітей старшого дошкільного віку із стертою формою дизартрії засобами графічних розповідей (комікси)»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи
Kor11-M19 з
Спеціальності 016 Спеціальна освіта
Логопедія. Спеціальна психологія
Гордеєва-Жарківська Тетяна Михайлівна
Керівник:
Ткач О.М., кандидат педагогічних наук,
старший викладач

Кам'янець-Подільський – 2020 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРИТИЧНА ПРОБЛЕМАТИКА ПОНЯТТЬ «СТЕРТА ФОРМА ДИЗАРТРІЇ» ТА «САМООЦІНКА» У СУЧАСНІЙ НАУЦІ.....	7
1.1 Психолого-педагогічна характеристика дітей дошкільного віку зі стертою формою дизартрії	7
1.2 Соціальні та вікові особливості формування самооцінки у дітей дошкільного віку.....	15
1.3 Особливості формування самооцінки у дітей із стертою формою дизартрії.....	26
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ САМООЦІНКИ ДІТЕЙ ІЗ СТЕРТОЮ ФОРМОЮ ДИЗАРТРІЇ.....	32
2.1 Характеристика методик та вибірки дітей старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії.....	32
2.2 Аналіз отриманих даних.....	39
2.3 Кореляційний аналіз.....	54
РОЗДІЛ 3. КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВА ПРОГРАМА ТА ЇЇ ОСОБЛИВОСТІ.....	66
3.1 Огляд існуючих корекційних методик на подолання неадекватної самооцінки.....	66
3.2 Корекційно-розвиткова програма.....	69

ВИСНОВКИ.....	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	88
ДОДАТКИ.....	95

ВСТУП

Корекційна педагогіка та педагоги, зокрема вчителі-логопеди ставлять перед собою одне із головних завдань: виховання соціально активної особистості. Особистість є суб'єктом суспільної поведінки і комунікації, формується і розвивається в комунікації та взаємодії дитини з її соціальним оточенням. Особливості самосвідомості і самооцінки особистості розглядаються в різних працях науковців (Л. І. Божович, М. І. Лісіна, Д.Б. Ельконін).

Нормотиповий розвиток мовлення є однією з головних умов адекватного психічного розвитку дитини. Мовленнєві порушення, в свою чергу, відображаються на формуванні та розвитку самосвідомості і самооцінки дитини, та впливає на взаємини дитини з оточуючими. Особистість дитини з мовленнєвими порушеннями відрізняється своєрідним розвитком внаслідок наявного порушення.

Особистість більшу частину свого життя проводить в групі та в процесі комунікації. Людина приділяє вагомому значення займаному в групі положенню. Виходячи з цього, перед нами постає питання: чому одні люди легко йдуть на контакт, добре приймаються в групі, інші - навпаки. Тут велику роль відіграє самооцінка особистості. Як і всі психічні процеси, основи самооцінки закладаються в нас із дитинства, також протягом життя на самооцінку впливає безліч факторів, але фундамент ми отримуємо саме в дитинстві. Після становлення самооцінка є стійким компонентом, змінити який досить важко.

Самооцінка сильно впливає на подальше життя людини. Так, наприклад, діти з адекватною самооцінкою гарно налагоджують взаємовідносини між однолітками і не тільки, проте діти, в яких є занижена самооцінка, будуть відчувати певні труднощі у комунікації.

Дошкільний вік займає особливе місце в житті дитини. У цьому віці опановується навчальна діяльність, яка є одним з головних факторів, що

впливає на самооцінку дітей. Проблеми розвитку самооцінки в дітей присвячені дослідження наступних науковців: Л.С.Виготський, Л. І. Божович, І.Ю.Кулагина, О.О. Аркушенко.

До числа найактуальніших проблем сучасної логопедії належить саме подолання мовленнєвого порушення такого, як стерта форма дизартрії, тому що діти із даним порушенням мовлення не можуть в повному обсязі комунікувати з однолітками в силу своїх мовленнєвих недоліків. Від рівня взаємовідносин та спілкування дітей одних з одним та дорослими залежить самооцінка, тому мовлення є одним із ключових моментів становлення адекватної самооцінки дошкільника.

Актуальність теми зумовлена тим, що кількість дітей, що мають порушення мовлення, з кожним роком збільшується. Дитина в період дошкільного віку починає себе усвідомлювати. Мовленнєва активність дитини слугує для неї інструментом засвоєння форм, видів, норм поведінки, при цьому дошкільник починає оцінювати себе та свою поведінку. Таке порушення як стерта форма дизартрії тягне за собою не лише порушення мовлення, але й певні порушення в уявленні про себе, такі діти не можуть критично оцінювати свої дії.

Прояви порушення мовлення можуть залишатися до кінця навчання. Тому важливо, щоб в дитячих дошкільних закладах з перших днів навчання звертали увагу на дітей з порушеннями мовлення. Таким дітям необхідна допомога вчителя-логопеда і практичного психолога, спільна робота, яких разом з вихователями дозволить здійснити індивідуальний диференційований підхід до навчання дітей із стертою формою дизартрії.

Зважаючи на те, що сьогодні є тенденція збільшення мовленнєвих порушень, актуальним питанням залишається становлення адекватної самооцінки у дітей із мовленнєвими порушеннями. У науковому світі є велика база напрацювань та матеріалів про форми прояву самооцінки, про її функції,

про зв'язок самооцінки із самовідношенням особистості та її самопізнанням. Проте питання з приводу формування адекватної самооцінки дитини дошкільного віку із стертою формою дизартрії є недостатньо вивчене.

Оскільки особистість людини формується там, де вона спілкується та може проявити себе через певне відношення досвіту, то дитина зі стертою формою дизартрії буде відчувати певні труднощі у комунікативній діяльності. Тим самим, перед нами постає велика проблема, адже людина протягом всього життя, починаючи з дитинства, шляхом комунікації оволодіває моральними постулатами та етичними нормами. Під впливом самооцінки у дитини формується певне відношення до себе, до власних успіхів і невдач, та до оточуючих її людей.

Об'єкт дослідження: процес формування самооцінки дітей із стертою формою дизартрії старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження: корекційно-розвиткова програма формування адекватної самооцінки у дітей старшого дошкільного віку із стертою формою дизартрії.

Мета: розробити корекційно-розвиткову програму формування адекватної самооцінки у дітей із стертою формою дизартрії старшого дошкільного віку на основі коміксу.

Гіпотеза дослідження: припустимо, що корекційно-розвиткова програма має вплив на формування адекватної самооцінки у дітей із стертою формою дизартрії старшого дошкільного віку.

Відповідно до мети та гіпотези, передбачено вирішення таких **завдань, як:**

- висвітлити теоретичні аспекти проблематики даного дослідження шляхом проведення аналізу сучасної науково-методичної літератури та джерел;
- дослідити особливості самооцінки дітей із стертою формою дизартрії;

- провести емпіричні дослідження для виявлення впливу корекційно-розвиткової програми на самооцінку дітей із стертою формою дизартрії;
- продемонструвати результати дослідження;
- розробити корекційно-розвиткову програму.

Методи дослідження:

теоритичні: вивчення та аналіз загальної, спеціальної психології, науково-методичної літератури з галузі логопедії, логопсихології, педагогіки; емпіричні: проведення низки методик; проведення аналізування; статистичні: кількісний та якісний аналіз емпіричних даних та їх узагальнення.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці та апробації корекційно-розвиткової програми формування адекватної самооцінки у дітей зі стертою формою дизартрії старшого дошкільного віку. Яка може використовуватися психологами, вчителями-логопедами, вихователями з метою розвитку особистості дітей із стертою формою дизартрії. Матеріали магістерської роботи також можуть використовуватись студентами при вивченні логопсихології, логопедії, психодіагностики та проходженні педагогічної практики.

ВИСНОВКИ

Отже, самооцінка є невід'ємним елементом у житті кожної особи. З самооцінкою людина не народжується, самооцінка поступово формується та на її формування впливає безліч факторів. Значну роль у формуванні самооцінки в дитинстві відіграють оцінки оточуючих людей. Тому, для того, щоб в дитини сформувалася адекватна самооцінка треба створити комфортні та сприятливі психологічні умови та постійно їх підтримувати. Тому гарні відносини та спілкування дошкільників між собою та дорослими та їх оцінки відіграють велику роль у формуванні самооцінки та особистості дитини в цілому.

Особистість людини наділена лише тільки їй властивими поєднаннями рис та особливостей, які створюють індивідуальність. У даній роботі висвітлено теоретичні аспекти проблематики дослідження, шляхом аналізу літератури та джерел із логопедії, психології та корекційної педагогіки. Проаналізовані визначення понять «самооцінка», «стерта форма дизартрії», «порушення мовлення».

Діти з стертою формою дизартрії з різним ступенем фіксації на своєму порушенні мають різний прояв мотивів комунікації та спілкування. Одні не хочуть спілкуватися та комунікувати, проявляють агресію та замкнутість через те що вони сильно зосереджені на своєму порушенні. Інші менш фіксовані на порушенні, і вже такі діти більш охоче йдуть на контакт, вони бавляться з іншими дітьми, хоча в них є підвищена тривожність, сором'язливість, але це не заважає їм комунікувати один з одним та отримувати різну інформацію від навколишнього середовища. Є і такі діти, які мають нульовий ступінь фіксації на своєму порушенні, тобто дитина може навіть не усвідомлювати того, що вона розмовляє не так як і всі. Такі дошкільники активні, емоційно збуджені, мають підвищену рухову діяльність, вони охоче організують спільну гру з іншими дітьми та активно беруть участь у цій грі.

Дитина зі стертою формою дизартрії може усвідомлювати свій дефект та всеціло концентруватися на ньому, що призводить до того, що така дитина замикається в собі, уникає спілкування, в неї є підвищена тривожність. Є діти, які усвідомлюють своє порушення, але не так критично ставляться до нього, такі дошкільники більш активні у спілкуванні, є певна труднощі у посидючості, мотивації, уникають певних доручень та завдань, є присутня сором'язливість та емоційна скутість. Проте, є і такі діти з даним мовленнєвим порушенням, які неусвідомлюють своє порушення і такі діти, досить активні у комунікації, в них є завищена самооцінка, є некритичність до свого стану, переважає рухлива неспокійність та недосконалість вольових зусиль.

Нами було проведено емпіричне дослідження у якому приймало участь дві групи дітей: діти із стертою формою дизартрії та діти із нормотиповим розвитком мовлення. За даними цього дослідження було виявлено, що діти із стертою формою дизартрії мають неадекватку самооцінку. Нами було встановлено кореляційний взаємоз'язок між показниками самооцінки та рівнем розвитку фонематичних процесів, це можна обґрунтувати наступним чином: у дітей, які мають завищену самооцінку було виявлено низький рівень розвитку фонематичних процесів, що може пояснювати таку завищену самооцінку, адже дитина із низьким рівнем розвитку фонематичних процесів може не чути своє мовлення та переоцінювати таким чином себе та свої можливості. Тим більше якщо оцінка за сторони батьків так само невиправдано високою. Але у дітей у яких є занижена самооцінка виявлено середній чи високий рівень розвитку фонематичних процесів – отже дитина чує своє неідеальне мовлення та фіксується на порушенні та уникає спілкування та комунікації із однолітками та дорослими, такі діти стають сором'язливі, можуть проявляти агресію, в них високий рівень тривожності, можуть бути присутні страхи та нічні жахи.

Нами було створено корекційно-розвиткову програму, яка була спрямована на дітей із стертою формою дизартрії з низьким рівнем самооцінки.

Головною метою програми було формування адекватної самооцінки засобами графічних розповідей.

Програма було розроблена для двох спеціалістів – вчителя-логопеда, який займався корекцією мовленнєвого порушення та практичного психолога. Головним аспектом програми був комікс, який використовували на заняттях педагога. Проводилося читання та обговорення прочитаного, розігрування етюдів, малювання вільної кінцівки та ін. Для того, щоб змотивувати дитину на заняття логопедом на своїх заняття використовувалася, як сюрпризний момент, папка підготовлена головним героєм для нашого учня. Таким чином ми використовували послідовність логопедичної роботи при стертрій формі дизартрії та цікаво обігрували це на занятті.

Наша програма принесла нам гарні результати адже після проведення корекційно-розвиткової програми рівень розвитку адекватної самооцінки у групі дітей із стертою формою дизартрії зріс.

Питання самооцінки дошкільників із стертою формою дизартрії та її впливу на мовлення дитини є недостатньо вивченим. Залишаються недослідженими різні аспекти. Тому треба залучати молодих українських науковців для вивчення даного питання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Артищева Л. В. Логопсихология: учеб.-метод. пособие / Л. В. Артищева. – Казань: Казан. ун-та, 2016. – 60 с

2. Архипова Е. Ф. Коррекционно-логопедическая работа по преодолению стертой дизартрии у детей / Е. Ф. Архипова. – Москва: АСТ: Астрель, 2008. – 254 с. – (2).
3. Архипова Е. Ф. Стертая дизартрия у детей: учебное пособие / Е. Ф. Архипова. – Москва: АСТ: Астрель, 2006.
4. Белякова Л. И. Логопедия. Дизартрия / Л. И. Белякова, Н. Н. Волоскова. – Москва: изд. Центр ВЛАДОС, 2009. – 287 с.
5. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание / Р. Бернс. – Москва: Прогресс, 1996. – 230 с.
6. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання рідної мови в дошкільних навчальних закладах / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш. – Київ: Видавничий дім "Слово", 2015. – 704 с.
7. Бреславец Л. Корекційна програма зі зменшення агресії та підвищення рівня самооцінки [Електронний ресурс] / Л. Бреславец // 10. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://journal.osnova.com.ua/article/45997>
8. Варій М. Й. Загальна психологія / М. Й. Варій. – Київ: Центр учбової літератури, 2007. – 1007 с. – (3).
9. Винарская Е. Н. Дизартрия / Е. Н. Винарская. – Москва: АСТ: Астрель, Хранитель, 2006. – 141 с.
10. Волкова, Л. С. Логопедия: Учебник для студентов дефектол. фак. пед. вузов / Под. ред. Л. С. Волковой, С. Н. Шаховской. – Москва: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1998.
11. Гаврилова Н.С. Класифікації порушень мовлення / Н. Гаврилова // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна. – 2012. – Вип. 19 (1). – Кам'янець-Подільський: Медобори, 2012. – С. 327–349.

- 12.Галущенко В. І. Аспекти активізації корекційної роботи з розвитку психомовленнєвої та моторної сфери у дітей з дизартрічними розладами. / В. І. Галущенко. // Актуальні питання корекційної освіти. – 2015. – №5
- 13.Голуб А. В. Актуальні проблеми діагностики та корекції мовлення при різних формах дизартрії у дітей старшого дошкільного віку / А. В. Голуб. // Науковий часопис. Корекційна педагогіка. – С. 46.
- 14.Гордєєва Ж.В.Самооцінка як структурний компонент самосвідомості дитини: теоретико-методологічні основи дослідження, його методи та організація // Актуальні проблеми психології / Зб. фаховий ВАК України Т.1: Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. Ч. 25. К.: Вид-во «А.С.К.» / за ред. С.Д.Максименка, Л.М.Карамушки, 2010. С. 156-164.
- 15.ГріньоваО. М. Корекціясамооцінкидітейстаршогодошкільноговікуіззаїканнямзасобамиактивногосоціально-психологічногонавчання / О. М. Гріньова, К. О. Кібальна. // К-ПНУіменіІванаОгієнка, факультеткорекційноїтасоціальноїпедагогікиіпсихології. – 2012. – С. 350–358.
- 16.Гуровец Г.В., Маевская С.И. Клинико-педагогическая характеристика детей, страдающих стертой формой дизартрии и ринофонией и методы коррекционного воздействия. / Под ред. В.И.Селиверстова и С.Н.Шаховской. – М.: Изд-во гос. пед.ин-та, 1985. – с 103-114.
- 17.Діткова Л. М. Мовленнєва і немовленнєва симптоматика стертої дизартрії / Л. М. Діткова. // Науковий часопис. Корекційна педагогіка. – С. 69.
- 18.Діткова Л. М. Структура дефекту стертої дизартрії / Л. М. Діткова. // Корекційна та соціальна педагогіка і психологія. – 2012. – С. 68.
- 19.Дружинин В. Н. Психология Под общ. ред. В. Н. Дружинина / В. Н. Дружинин. – Санкт-Петербург: Питер, 2009. – 656 с.
- 20.Дружинин В. Н. Психология семьи / В. Н. Дружинин. – Санкт-Петербург: Питер, 1996. – 236 с. – (2).

- 21.Дуткевич Т. В. Психологія дитяча / Т. В. Дуткевич. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет, 2016. – 348 с.
- 22.Ермилова Т. В. Формирование позитивной самооценки у дошкольников [Електронний ресурс] / Т. В. Ермилова. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: <https://nsportal.ru/detskiy-sad/upravlenie-dou/2011/12/03/uchebnaaya-programma-formirovanie-pozitivnoy-samoosenki-u>
- 23.Жукова Н. С. Логопедия / Н. С. Жукова, Е. М. Мастюкова, Т. Б. Филичева. – Екатеринбург: АРД ЛТД, 1998. – 320 с.
- 24.Истомина, О. В. Изучение самооценки у детей с нарушениями речи в отечественной психологии / О. В. Истомина, Н. В. Скоробогатова. – 2013. – №1. – с. 41.
- 25.Калягин В. А. Логопсихология / В. А. Калягин, Т. С. Овчинникова. – Москва: Издательский центр "Академия", 2007. – 320 с.
- 26.Кондратенко В. О. Особливості мовлення дошкільників із дизартрією / В. О. Кондратенко. // Науковий часопис. Корекційна педагогіка. – С. 128.
- 27.Кононко О.Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (Системний підхід)/ Кононко О.Л. - К.: Стилос, 2000. - 336 с.
- 28.Конопляста С. Ю. Логопсихология: навч. посіб / С. Ю. Конопляста, Т. В. Сак ; за ред. д-ра пед. наук, проф. М. К. Шеремет. – К.: Знання, 2010. – 294
29. Конопляста С.Ю. Развитие сенсомоторного развития мовленнєво-рухової організації у дітей старшого дошкільного віку із стертою дизартрією / С. Ю. Конопляста С.Ю., В. І. Галущенко. // Журнал «Логопедія». – 2013. – №4. – С. 43.
- 30.Лалаева Р. И. Логопатофизиология / Р. И. Лалаева, С. Н. Шаховская. – Москва: Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 2011. – 464 с.
- 31.Лебедеенко Е. Н. Развитие самосознания и индивидуальности. / Е. Н. Лебедеенко. – Москва: Прометей, 2003. – 64 с.
- 32.Лепетченко М. В. Логопедія. Дизартрія : навчально-методичний посібник / М. В. Лепетченко. – Днепр, 2015. – 36 с.

33. Логопедія: підручник/ [М. К. Шеремет та ін.]; за ред. д-ра пед. наук, проф. М. К. Шеремет. – 2-ге вид., перероб. та допов. – К.: Слово, 2010. – 665с
34. Лопатина Л. В. Система дифференцированной подход коррекции фонетико-фонематических нарушений у дошкольников со стертой дизартрией: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.03 "коррекционная педагогика (логопедия)" / Лопатина Л. В. – Санкт-Петербург, 2005. – 38 с.
35. Маклаков А. Г. Общая психология. / А. Г. Маклаков. – Санкт-Петербург: Питер, 2008. – 583 с.
36. Максименко Д. С. Загальна психологія / Д. С. Максименко, В. О. Соловієнко. – Київ: МАУП, 2000. – 256 с.
37. Максименко С. Д. Загальна психологія / С. Д. Максименко, В. О. Соловієнко. – Київ: МАУП, 2000. – 256 с.
38. Максименко С.Д. Навчання і розвиток: психологічні аспекти // Практична психологія та соціальна робота. – 1997. – №1. – С. 5-8.
39. Попович К. Ю. Психокорекційна програма зі зниження агресивності [Електронний ресурс] / Л. В. Масенко. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://vseosvita.ua/library/psihokorekcijna-programa-zi-znizenna-agresivnosti-26981.html>.
40. Мещеряков Б. Г. Большой психологический словарь / Б. Г. Мещеряков, В. П. Зинченко. – Санкт-Петербург: прайм-ЕВРОЗНАК, 2004. – 672 с.
41. Научные исследования: от теории к практике: материалы междунар. науч.-практ. конф. – Чебоксары: ЦНС «Интерактив плюс», 2014. – 356 с.
42. Немов Р. С. Общие основы психологии / Р. С. Немов. – Москва: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 688 с. – (1).
43. Особистість: практичні засади вивчення. Навчально-методичний посібник / [С. М. Дмитрієва, Л. М. Король, С. М. Максимець та ін.]. – Житомир, 2011. – 378 с. – (Житомирський національний університет імені Івана Франка).

- 44.Партико Т. Б. Загальна психологія / Т. Б. Партико. – Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. – 416 с.
45. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка Навчальний посібник / Т. І. Поніманська. – Київ: Академвидав, 2006. – 456 с.
- 46.Посохова С. Т. Справочник практического психолога / С. Т. Посохова. – Москва: Сова, 2009. – 135 с.
- 47.Потапенко О. М. Сучасні підходи до вивчення особистості дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку / О. М. Потапенко, І. С. Опанасюк. // Науковий часопис. Корекційна педагогіка. – С. 225.
- 48.Приходько О. Г. Дизартрические нарушения речи у детей раннего и дошкольного возраста / О. Г. Приходько. // Специальное образование. – 2010. – №2. – С. 68.
- 49.Психология: Учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений – М.: ВЛАДОС, 2001. – 690 с. – (3). – (4).
- 50.Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – Санкт-Петербург: "Питер", 2000. – 341 с.
- 51.Санникова Ю. Коррекционная программа уровня самооценки детей [Електронний ресурс] / Ю. Санникова. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.maam.ru/detskijasad/korekcionaja-programa-urovnja-samocenki-detei.html>.
- 52.Селивестров В. И. Понятийно-терминологический словарь логопеда / В. И. Селивестров. – М.: Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 1997. – 400 с.
- 53.Сидельникова О. Д. Дошкільна освіта – невід'ємна умова успішного розвитку саморозвитку хлопчиків і дівчаток дошкільного віку/ О. Д. Сидельникова. // Маріупольський державний університет. – 2016
- 54.Скрипченко О. В. Загальна психологія / О. В. Скрипченко, Л. П. Долинська, З. Б. Огороднійчук. – К.: Либідь, 2005. – 464 с.

55. Смоляр І. І. Програма тренінгу корекції самооцінки та вироблення лідерських якостей [Електронний ресурс] / І. І. Смоляр, Н. Л. Височіна, Ю. О. Ємшанова // Педагогіка та психологія. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2011-09/11vnlohq.pdf>.
56. Соботович Е. Ф. Речевое недоразвитие у детей и пути его коррекции / Е. Ф. Соботович. – Москва: Классике Стиль, 2003. – 160 с.
57. Степаненко Ю. О. Корекційно-розвиваюча програма по зниженню тривожності [Електронний ресурс] / Ю. О. Степаненко. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://vseosvita.ua/library/korekcijno-rozvivauca-programa-po-znizennu-trivoznosti-95424.html>.
58. Таран О. К. Психологічні особливості прояву самооцінки у дітей старшого дошкільного віку / О. К. Таран. // Інституту менеджменту та психології ДВНЗ «УМО» НАПН України. – 2014.
59. Таран О. П. Психологічна готовність дитини до школи / О. П. Таран. – Київ: Шкільний світ, 2010. – 128 с.
60. Тоїчкіна О. П. Корекційно-розвивальна програма для роботи з учнями з підвищеним рівнем тривожності [Електронний ресурс] / О. П. Тоїчкіна. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://naurok.com.ua/korekciyno-rozvivalna-programa-28940.html>
61. Тубичко Ю. О. Комплексна корекція порушень мовленнєвого розвитку у дітей старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії / Ю. О. Тубичко. – 2011. – №2. – С. 34.
62. Филичева Т. Б. Особенности формирования речи у детей дошкольного возраста / Т. Б. Филичева. – М., 2000. – 314 с.
63. Филичева, Т. Б. Основы логопедии / Т. Б. Филичева,, Н. А. Чевелева, Г. В. Чиркина. – Основы логопедии: Просвещение, 1989. – 223 с.
64. Хватцев М. Е. Логопедия / М. Е. Хватцев, Р. И. Под. ред. Лалаевой. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2009. – 272 с.

- 65.Чупров Л. Ф. Терминологический словарь по логопедии и нейропсихологии (учебно-методическое пособие) / Л. Ф. Чупров. – М.: Издательство, 2012. – 184 с.
- 66.Шадрикова В. Д. познавательные процессы и способности в обучении / В. Д. Шадрикова. – М.: «Просвещение», 1990. – 135 с.
- 67.Шаховская С. Н. Логопатопсихология: учебное пособие / С. Н. Шаховская, Р. Лалаева.. – 278 с.
- 68.Шашкина Г. Р. Логопедическая работа с дошкольниками / Г. Р. Шашкина, Л. П. Зернова, И. А. Зимина. – М.: Издательский центр "Академия", 2003. – 240 с.
- 69.Шеремет М. К. Неврологічні основи логопедії / М. К. Шеремет, О. В. Боряк. – Суми: ФОП Цьома С.П, 2016. – 252 с.
- 70.Якимюк Н. П. Програма занять для підвищення рівня самооцінки та формування самоповаги підлітків [Електронний ресурс] / Н. П. Якимюк – Режим доступу до ресурсу: <http://sokalschool2.at.ua/index/0-12>.